

Kritika buržoazního pojetí úlohy lidových mas v soudobých válkách

Poměr lidových mas k válkám nebyl vždy stejný, stejně jako nebyl stejný poměr vládnoucích tříd k lidovým masám a jejich úloze v ozbrojeném zápase. Lidové masy se zpravidla stávaly obětí či nástrojem militaristických expanzivních cílů a snah těchto tříd, nebo se naopak stávaly postrachem a brzdou těchto snah.

Dějiny válek a vojenství dávají celou řadu svědectví o tom, že lidové masy skutečně rozhodly o výsledku války. Současně však dávají svědectví i o tom, že přes usilovnou snahu a vůli mas docházelo k velmi těžkým porážkám vlivem třídních zájmů vládnoucí vykořisťovatelské třídy, vlivem neschopnosti vojevůdců apod. Dějiny vojenství ukazují, že byla poražena ohromná masová ozbrojená vystoupení vykořisťovaných mas i přesto, že existovaly stejné cíle, že měly ve svém čele schopné vojevůdce, ale v důsledku nevyvinutých ekonomických poměrů, v důsledku zrady zájmů lidu, či důsledku rozštěpení jednoty, nebyly s to splnit svou historickou úlohu. Tyto války byly spíše výrazem odporu lidových mas vůči existujícím formám třídního útisku ze strany vládnoucích vykořisťovatelských tříd. Dějiny společnosti však znají i taková masová ozbrojená vystoupení lidových mas, která byla korunována úspěchem a která vedla k zásadním společenským přeměnám. Lenin ukazuje, že „revoluční válka, jestliže opravdu strhuje a získává utiskované pracující masy, jestliže jim pomáhá uvědomit si, že bojují proti vykořisťovatelům, že taková revoluční válka probouzí ener-

gii a schopnost konat divy“. (V. I. Lenin, Spisy, sv. 30, Praha 1955, str. 142.)

Dějiny válek však odrážejí tu významnou skutečnost, že militarismus, který se projevuje v oblasti vojenské jako násilné prosazování vládnoucích vykořisťovatelských tříd — ať již dovnitř, v podobě ozbrojeného násilí reakční menšiny vůči většině lidu, nebo navenek, jako agrese jednoho národa vůči jinému národu — je hluboce cizí objektivním i subjektivním zájmům lidových mas.

Vojenská politika vládnoucích vykořisťovatelských tříd — a tudíž i buržoazie — stála a dosud stojí před určitými problémy, spojenými se stanovením svého poměru k masám, vzhledem k úloze těchto mas ve válce. Mezi takové problémy patří např. tak obecná otázka, jako je **poměr buržoazie k úloze lidových mas ve válce.**

Stanovení poměru buržoazie k lidovým masám se opírá ve svém východisku o idealistický názor na dějiny, podle kterého hybnou silou dějinného vývoje jsou ideje, především ideje velkých myslitelů. Za rozhodující činitele dějin jsou tudíž považovány velké osobnosti. Lidové masy jsou chápány jako šedá, nerozčleněná masa, předurčená k pasivnímu vykonávání příkazů vládnoucí třídy, jako slepý nástroj, který vykonává poslušně příkazy „odnověných vůdců“.

Německý filosof Nietzsche chápe lid jako „neforemný materiál, který je zpracováván, jednoduchý kámen, kterému je třeba řezbáře“. Pro španělského filosofa

Ortega y Gasset stojí na jedné straně elita a na druhé straně méněcenná masa. Ve spise „Vzpouřa davů“ říká, že „Společnost je vždy dynamickou jednotou dvou složek: menšin a mas. Menší jsou jednotlivci nebo skupiny jednotlivců... Masa je celek osob bez určitého znaku“.

Charakteristickým rysem buržoazní teorie je metafyzické protikladění lidu a osobnosti, které, opíraje se o idealistické východisko, ústí v hluboké opovrhování lidem a neúměrné idealizování úlohy osobnosti.

Totéž teoretické, ale i praktické východisko nalézáme, sledujeme-li poměr vládnoucích vykořisťovatelských tříd k vojenským masám. Představitelé vykořisťovatelských tříd vždy vyvolávali nedůvěru vůči řadovým vojákům, aby současně tvrdě vyžadovali úctu k privilegovaným důstojnickým kádram. Důstojnický sbor je v buržoazní společnosti alespoň formálně (někdy dokonce i fakticky, v důsledku své třídní příslušnosti) zařazován mezi tzv. „vyšší kastu“.

Buržoazie vždy pohrdala řadovými vojáky. Pro ni nebyli a nejsou ničím jiným, než potravou pro děla, „kanonenfutrem“. Úkolem masy vojáků je plnit vůli vládnoucích monopolních špiček všemi prostředky, včetně totálního ničení materiálů i kulturních hodnot a lidského potenciálu. Tím degradují lid na poslušné stádo, které jde za svým „vůdcem“.

Vztah vládnoucích tříd k masě vojáků je posvěcen řadou vojenských teoretiků i ideologií některých filosofů. V této souvislosti zvláště vynikají názory německých filosofů Schopenhauera a Nietzscheho. Schopenhauer vyžaduje nutnost spravovat „lidské stádo“ cestou šíření „bacilů žádoucí infekce“. Nietzsche volá po moci „nadčlověka“, „plavovlasé bestie“ nad „tupým lidským stádem“. Německý historik Ritter mluví o „tupé lhostejnosti a hovadství mas a lidu“.

Monopolistická buržoazie a její vojenská elita pohlíží na masy pracujících dvojím způsobem: jednak v nich vidí novodobé otroky, kteří přinášejí buržoazii tučné zisky ať již na poli práce, nebo na válečném bojišti; jednak vidí v lidových masách svého nepřitele jak v oblasti ekonomické, politické, tak i vojenské. Tato okolnost nutí buržoazní vojenské teoretiky a ideology, aby se vyjádřili k řadě otázek, které jsou zejména z třídně politického hlediska pro buržoazii neobyčejně důležité. Mezi takovou patří např. i otázka: **Jakou armádu budovat?**

Vzhledem k třídně politickým cílům monopolistické buržoazie, prováděným sou-

časně strachem z revolučnosti lidových mas, jeví se buržoazii výhodnější orientace na profesionální či poloprofesionální armádu.

Snaha orientovat se na profesionální armádu není samozřejmě nová. Dějiny znají mnoho příkladů, kdy právo zúčastnit se boje bylo výhradně „stavovským právem“ vládnoucí třídy např. ve starém Řecku. Námezdní, žoldnéřské, tedy profesionální armády tvořily v podstatě základnu, z níž byly vedeny války v období rozkvětu feudalismu. Žoldnéřům bylo na-prosto jedno na čí straně stojí a za jaké cíle bojují. Jestliže se dnes buržoazie vrací k myšlence relativně malých, profesionálních armád, pak jí k tomu ženou poněkud jiné pohnutky nežli pohnutky, které nutily předchozí společenské systémy orientovat se na profesionální armády. Shodná je výchozí třídní pozice, tj. hluboké opovrhování lidovými masami. Rozdíl spočívá v tom, že buržoazie má dnes daleko větší strach z lidu, znásobený reálnou vidinou možnosti ztráty své vlastní existence jakožto vládnoucí třídy.

Buržoazie vidí v profesionální či poloprofesionální armádě poslušný nástroj realizace svých mocenských zájmů. Proto se ani dnes v podmínkách raketové jaderné války nevzdala myšlenky budování profesionálních či poloprofesionálních armád, tj. ve své podstatě armád žoldnéřských, které jsou ochotny hájit třídní zájmy svých chleboďárců. Stačí připomenout, že v řadě zemí existuje smluvní, či námezdní armáda. Např. v Anglii byl v roce 1961 zaveden systém doplňování ozbrojených sil cestou uzavírání námezdních smluv na 3–22 let. V USA je sice povinná vojenská služba, ale přesto řada velitelů i řadových vojáků slouží námezdně, zejména v zahraničí. V Německé spolkové republice existuje nábor dobrovolníků na dobu 3–12 let. Orientace na armády tohoto typu má být jedním z prostředků jak eliminovat revolučnost lidových mas, která se v případě nasazení masové armády jeví jako trvalé nebezpečí pro buržoazii a její společenský systém.

Realita současných třídně politických vztahů neumožňuje plně realizovat cíle a snahy imperialistické buržoazie. Soudobá vojenská teorie a praxe jednoznačně potvrzuje, že možná příští světová válka by si přes použití nejmodernější vojenské techniky vyžadovala nasazení silných masových armád.

Války současné epochy se totiž vyznačují celou řadou zvláštností. Jestliže dříve závisel výsledek bojových akcí na re-

lativně stálých armádách, které považovaly vedení války za své povolání, nebo na silách, které byly dočasně k vedení války povolány, v současné epoše se války zúšťastňují celé národy. To znamená, že do boje vstupují nikoli desetitisíce či statisíce, ale celé milióny lidí. Války se nyní dotýkají všech stránek života společnosti bez výjimky. Bojiště nejsou ohraničena úzkými prostory, ale naopak se jimi stávají rozsáhlá území s desítkami, ba i stovkami miliónů lidí. Do války jsou objektivně vztahovány široké masy pracujících ať už jako bezprostřední aktéři, nebo zprostředkovaně, jako tzv. pasivní činitel, který má ve skutečnosti velmi značný podíl na úspěších či neúspěších soudobých vojenských konfrontacích.

Tato fakta nemohou nevzít imperialistické státy ve své vojenské politice v úvahu. Jedním ze způsobů, jak se vypořádat s touto skutečností je **ideologické zpracování lidových mas.**

V epoše kapitalismu volné soutěže se buržoazii díky dovednému a obratnému zpracování širokých mas pracujících dařilo vcelku vytvořit jednotu v nazírání lidových mas na válku v tom smyslu, že tato jednotu plně odpovídala zájmům buržoazie. Buržoazii se dokonce podařilo vytvořit takovou situaci daného válečnického státu, která téměř vylučovala vnitřní nepokoje, čímž se dosáhlo toho, že porušení jednoty národní obrany bylo téměř vyloučeno.

S přechodem kapitalismu volné soutěže do jeho imperialistického stádia a především s narůstající revolučností proletariátu se situace radikálně změnila. V důsledku rozdílného hospodářského a politického postavení jednotlivých kapitalistických států a v důsledku sledování stále progresivnějších ekonomických a politických cílů v té které válce, je každá válka jednoho státu proti druhému provázána neodvratným přístrojením třídního boje uvnitř jednotlivých kapitalistických států a existuje trvalé nebezpečí, že toto střetnutí může kdykoli přejít v otevřené ozbrojené střetnutí lidových mas s buržoazním režimem. Tato skutečnost vystupuje jako zvlášť aktuální po první a zejména po druhé světové válce, kdy vzniká mohutný socialistický tábor a kdy dochází k rozpadu koloniální soustavy imperialismu, kdy ale také existuje možnost vojenské konfrontace mezi dvěma protikladnými společenskými systémy. Za této situace se pro militaristy stává ideologické zpracování masy obyvatelstva a zejména vojáků zvlášť aktuální.

Cílem vládnoucích tříd imperialistických států je dosáhnout, aby duch imperialistické, militaristické ideologie pronikl ke každému příslušníku ozbrojených sil. Nástrojem k tomu je nepřetržitě ideologické zpracovávání vojáků kapitalistických armád a soustavné ideové působení na široké masy obyvatelstva ve snaze získat co nejširší masy pro podporu vojenské politiky imperialistických států.

Charakteristickým rysem buržoazní ideologie a tudíž i východiskem veškeré ideologické práce je podceňování úlohy lidových mas, nenávisť k prostému lidu a současně panický strach z tohoto lidu.

I buržoazní ideologové a teoretikové nemohou ignorovat skutečnost, že „V každé válce je nakonec vítězství podmíněno morálním stavem mas, které na bojišti prolévají svou krev“. [V. I. Lenin: Spisy, sv. 31., Praha 1955, str. 131–2.]

Řada buržoazních vojenských teoretiků i praktiků si tuto skutečnost velmi dobře uvědomuje. Americký generál Rigway prohlásil: „Žádná armáda, byť měla sebelepší výzbroj a sebedůkladnější bojovou přípravu, nemůže nikdy vyhrát válku bez tak důležitého prvku, jakým je morální stav, bez vůle k vítězství, bez úsilí střetnout se s protivníkem a zničit ho.“ [Army Information Digest, květen 1954.] Bývalý prezident USA generál Eisenhower uvádí, že: „Morální duch je největším samostatným faktorem, který zabezpečuje úspěch ve válce... Působí na ostatní faktory a vládne tak na bojišti.“ [Tamtéž.] Rovněž i řady a předpisy ozbrojených sil většiny imperialistických států zdůrazňují význam vysokého morálního ducha vojsk.

Z toho vyplývá, že význam morálního ducha, morálního faktoru v soudobé válce buržoazní vojenští ideologové vůbec nepodceňují; naopak, přikládají mu důležitou úlohu. Podstata však není v uznávání či neuznávání morálního ducha vojsk, ale v tom, jak je chápán obsah tohoto pojmu a dále, jaké cesty jsou voleny k upevnění tohoto morálního ducha.

Obsah pojmu „morální faktor“ je determinován ekonomickými a politickými zájmy vládnoucích vykořisťovatelských tříd a současně jejich poměrem k vojenským masám. Ten je jak známo přezíravý a povýšenecký.

Velmi důležité je ideologické zpracování širokých mas pracujících, především mládeže již před nástupem do vojenské služby. Buržoazie má eminentní zájem na tom, aby do armády přicházeli mladí lidé, prochnutí duchem militarismu a antikomunismu.

Součástí ideologického zpracování amerického, anglického, západoněmeckého či francouzského vojáka je vychvalování západního způsobu života, buržoazních svobod a buržoazní demokracie. Současně je vedena ostrá antikomunistická kampaň, jejímž cílem je přesvědčit tohoto vojáka, že služba v armádě je službou demokracii a svobodě, již hrozí neustálé komunistické nebezpečí, které ho zbaví všech jeho práv a svobod. Zcela záměrně se při tom „opomíjí“ třídní obsah kategorií svobody a demokracie a nahrazuje se tzv. objektivismem a abstraktně humanistickým výkladem těchto kategorií.

Propagace takových teorií, jako je teorie „lidového kapitalismu“, teorie „středních vrstev“, teorie „industriální společnosti“ a řady dalších teorií má podepřít iluze západoevropského či amerického občana – oblečeného do uniformy – o tzv. „svobodném světě“ a o nezbytnosti nasazovat svou kůži pro zachování tohoto světa.

Součástí ideologického zpracování vojáků západních armád je záměrné pěstování rasismu, antisemitismu a nacionalismu. Společným znakem ideologie tohoto druhu je snaha vrazit klín mezi přirozené jednotné zájmy vykořisťovaných mas pracujících, zájmy, které je spojují bez ohledu na národnost a rasovou příslušnost. Teorie o méněcenných rasách je implikována jak dovnitř vlastních imperialistických armád, tak i navenek, v případě nasazení těchto armád proti jiným zemím at již Evropy, Asie či Afriky.

Buržoazní vojenští ideologové při hledání cest masového ovlivňování morálního ducha armády vycházejí z toho, že není třeba působit ani tak na vědomí vojáků, jako spíše jít cestou využití jejich předsudků nízkých pudů apod. Důstojníkům a poddůstojníkům doporučují podporovat pověrčivost, předsudky a využívat politické negramotnosti vojáků. V tom se mimo jiné plně odráží mínění buržoazních ideologů o mase vojáků. Plně se akceptuje idea masy jako nevzdělaného tupého stáda, které se po oprášení, patřičném „upravení“ a „zmodernizování“ dostává do instrukcí ke zpracování vojenských mas.

Od přijetí ideologie „tupého, negramotného stáda“ je jen krůček k nalezení cesty, jak s tímto „stádem“ pracovat, na které stránky se při jeho ideologickém zpracování zaměřit. Buržoazní vojenští ideologové považují např. za velmi účinnou sugestivní metodu. Sugescie je podle nich metoda vštěpování ideálů, které lze použít ve všech případech. Proto např.

tvrzení bez jakýchkoli důkazů se jeví jako nejspolehlivější prostředek ke vštěpování žádoucích ideálů. Buržoazní ideologové vycházejí totiž z toho, že vštěpují-li vojenským masám vytvářené potřebnou ideu či potřebné ideje, mohou je donutit, aby věřili pouze tomu, co chtějí. Tedy lidský rozum se musí poddat násilí.

Jak je vidět, cesty ideologického zpracování vojáků armád imperialistických států jsou mnohotvárné. Vycházejí z uznání nutnosti rozvíjet morálního ducha armády. Hledají i cesty formování tohoto morálního ducha. Nalézají je ovšem tam, kde je jenom buržoazní nebo buržoazní vojenský ideolog může nalézt, v penězích, v ideovém a fyzickém znásilňování vojáků. V budování různých speciálních služeb pro studium nálad vojáků a pro soustavné zpracování jeho myšlení, ve vychvalování kapitalismu a špinění komunismu, v rozněcování rasismu, šovinismu, revanšismu a antikomunismu. Nejpodstatnější ovšem je, že obsah, cíle a způsoby ideového zpracování plně odrážejí postoj imperialistické buržoazie a jejích ideologů k širokým lidovým masám. Naprosté podceňování a opovrhování masami na jedné straně a přímo panický strach z těchto mas na druhé straně, to jsou hlavní motivy, které nutí buržoazní vojenské teoretiky i praktiky k volbě prostředků jejich ideologického zpracování.

Tam kde nestačí ideologické nástroje, tam kde jsou ke zpracování vojáků zapojeny **další, typicky buržoazní motivační prostředky.**

Buržoazii jde o to, vychovat z vojáků dobré řemeslníky, kteří za zold udělají „objednanou práci“ a nebudou se ptát, proč tu práci dělají a k čemu slouží. Peníze jsou oním „bohem tohoto světa“, který má napomoci buržoazii dosahovat stále vyšších zisků, třeba i cestou masové manipulace lidí právě pomocí peněz.

Pro buržoazii je i otázka upevnění bojového ducha armády především byznyssem. Obchodem, jakým je každý druhý obchod. Na jedné straně stojí buržoazie, která je ochotna za „hrdinství“ a vysokého „morálního a bojového ducha“ vojákovi zaplatit, a na druhé straně stojí onen voják, se kterým je tento svérázný druh obchodu uzavírán. Buržoazie i v těchto vztazích není schopna vystupovat jinak, nežli jako kapitalista, který kupuje určitý druh zboží a požaduje, aby toto „zboží“ fungovalo přesně v duchu jeho kořistnických zájmů.

Buržoazie velmi dobře ví, že „Nelze vést masy do lupičské války... a spoléhat na jejich nadšení“. (V. I. Lenin: Spisy, sv. 25,

Praha 1956, str. 373.) Francouzský vojenský pedagog Ardant du Picq učil, že „Válka je slavnostní akt v životě národů. Voják obchoduje svou krví, ale je to ušlechtilý, vznešený obchod“. Pro buržo — posuzováno z jeho hlediska — je morální duch armády něco, co se dá koupit. Cena vojáka stoupá či klesá podle obtížnosti úkolů, které má plnit, a podle toho, jak vysoké nároky jsou kladeny na tohoto vojáka.

V kruzích imperialistické buržoazie skutečně vládne názor, že morálního ducha vojáka je možno nejdůležitější cestou upevnit tím, že se zvýší jeho „hmotná zainteresovanost“. Formy této „hmotné zainteresovanosti“ mohou být samozřejmě různé, počínaje přímými odměnami a konče proniknutím tzv. „nepřímé hmotné zainteresovanosti, dá-li se takto vyjádřit rabování a drancování na území protivníka.

Tato cesta je cestou nejhnusnějšího opovrhování a ponižování lidské důstojnosti. Voják se stává v rukou buržoazie „zbožím“ zvláštního druhu a současně se po něm žádá, aby se stal lidskou bestii bez ducha, bez jakýchkoli mravních zábran. V této souvislosti je nutné podotknout, že stále méně vojáků kapitalistických armád se nechá vmanévrovat do tohoto postavení. Praxe války v Koreji, ve Vietnamu a i jinde prokázala, že celá řada vojáků odmítla hrát přidělenou „rolí“ v těchto „tragediích“. Zkušenost potvrdila, že peníze mohou mnoho, ale ne vše; že pro široké masy pracujících existují daleko vyšší hodnoty, než jsou peníze a obzvláště peníze vynakládané na znásobení a utrpení zase jen pracujícího lidu.

Tato fakta nemohou imperialisté ve svých úvahách o vedení příští možné války zcela bojkotovat. Lidové masy už dávno přestaly být oním negramotným a po-

slušným stádem, které se kdykoli dá hnát na válečná jatka. Zkušenosti boje dělnické třídy s buržoazií přispěly k ještě těsnějšímu spojení dělnické třídy a masami pracujících. Dnes má dělnická třída, vedená marxisticko-leninskou stranou významný vliv na široké lidové masy. Navíc, lidové masy získaly drahá poučení ve dvou světových válkách, vyspěly a zocelily se v boji s kapitálem. Stávají se potenciální a reálnou zálohou sil socialismu a nikoli imperialismu. Z tohoto hlediska má buržoazie jistě oprávněnou obavu, ba přímo panický strach z hnutí lidových mas.

Imperialistická armáda je součástí státního aparátu a jako taková se nevy-myká buržoazním poměrům. V tomto směru si nelze o ní činit iluze. Současně však je třeba vzít v úvahu fakt, že dnes už buržoazie nemůže počítat s tím, že vojáci jsou nevzdělanou, negramotnou, snadno manipulovatelnou masou. Třídní boj nezná hranic a nezastavil se ani před takovou institucí, jakou je imperialistická armáda. Proto ony snahy militaristů eliminovat nebo neutralizovat vojáka s kritickým a třídním myšlením. Buržoazie potřebuje takovou armádu, kde by byly maximálně otupeny třídní hroty, kde by vliv marxisticko-leninských stran a dělnické třídy na široké lidové masy byl pokud možno paralyzován, nebo zcela vyloučen.

Buržoazii se nepodařilo nikdy — díky vedoucí roli dělnické třídy a marxisticko-leninské strany — ovlivnit široké lidové masy, naverbované do armády natolik, aby beze zbytku podporovaly její expanzivní cíle. S růstem uvědomění a organizovanosti dělnické třídy roste i uvědomění širokých mas pracujících. Jejich získání pro válečné, imperialistické expanzivní cíle se jeví čím dále problematičtější.